

УДК 334. 012. 64

Лояк Л.М., старший викладач

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНІ

В статье рассмотрены и проанализированы тенденции развития предприятий малого бизнеса. Акцентируется внимание на факторах, которые сдерживают данный процесс. Обоснованы стратегические направления комплексной системы поддержки малого предпринимательства на региональном уровне.

Ключевые слова: малое предпринимательство, управление развитием малого предпринимательства, инновационное развитие, инвестиционная политика, инфраструктурная поддержка малого инновационного бизнеса.

In the article the tendencies of the development of small business enterprises are examined and analyzed. The attention is paid to the factors which restrict this process. Strategic directions of complex system of small business support at regional level are grounded.

Key words: small business, administration by small business development, innovative development, investment policy, infrastructural support of small innovative business.

Постановка проблеми. Мале підприємництво відіграє важливу роль у національному господарстві країни та її регіонів, створює інноваційне середовище, руйнуючи традиційні структури, і відкриває шлях до трансформацій. З часу набуття незалежності Україна зазнала важкої соціально-економічної кризи, під час якої відбулися значні зміни в усіх галузях економіки держави. Найпомітніше місце посідають зміни, що відбулися в процесі реформування підприємств та організацій у зв'язку із зміною організаційно-правової форми господарювання та видів економічної діяльності. Метою дослідження є обґрунтування і аналіз тенденцій розвитку підприємств малого бізнесу в динаміці та визначення факторів, що стримують цей процес. Із широкого кола питань в рамках даної статті розглянуто лише найголовніші.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управління розвитком малого підприємництва в сучасних умовах господарювання має стати одним із пріоритетів державної економічної політики України та її регіонів. Чим детальніша і точніша інформація, інформаційна модель економічної системи будь-якого рівня, тим більші можливості формування вагомих пропозицій для її вдосконалення. Комплекс проблем розвитку малого підприємництва, тенденцій і чинників економічного зростання висвітлюється в наукових працях З. Варналія, Н. Галана, А. Гальчинського, М. Добкіна, О. Кужель, Г. Кернеса, В. Пономаренко, Є. Мниха та ін. Проте інноваційний розвиток малого підприємництва в окремих сферах господарської діяльності ще недостатньо науково аргументований у контексті структурних змін економіки і суспільних потреб.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політика сприяння розвитку малого підприємництва повинна мати комплексний, багаточільовий характер і тісно пов'язуватися з потребами соціально-економічного розвитку України.

Базові показники розвитку основних напрямів національної економіки формують інформаційну базу для прогнозування попиту на продукцію та послуги підприємств малого бізнесу. Державна політика сприяння розвитку малого підприємництва повинна визначати два основні взаємопов'язані фактори: 1) наявність суспільного попиту на товари і послуги підприємницького сектора економіки; 2) необхідність держави забезпечити цей попит шляхом створення умов для ефективного розвитку підприємництва.

Відповідно до Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності" від 18.09.2009 р. № 523-VI суб'єктами малого підприємництва (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середня чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує сімдесяти мільйонів гривень.

Розвиток малого підприємництва в Україні стримується підвищеним ризиком та невизначеністю. Успіх у бізнесі, незалежно від виду діяльності та чисельності працюючих, повинен професійно супроводжуватися бізнес-плануванням, прогнозуванням та економічним аналізом [4, с. 17]. Особливо це необхідно на регіональному та локальному рівні підприємницької діяльності, тому що кожна область має свої особливості і фактори організації малого підприємництва.

У цьому плані показовою є Івано-Франківська область. Саме географічне положення Івано-Франківської області та види потенційної економічної діяльності сприяли швидкому наповненню ринку товарами та послугами іноземного виробництва. Підприємства гармонійно адаптуються до економічного середовища, працюють майже в усіх сферах економіки, хоча поки що пріоритетною залишається торговельна діяльність. Для порівняльного аналізу взято сусідні області, що межують з Івано-Франківською, та окремі показники в середньому по Україні. На 10 тис. осіб наявного населення в області припадає на початок 2010 р. 57 малих підприємств, в той час як в середньому по Україні – 75 (табл. 1) [7, с. 65–66].

Таблиця 1

Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення

Регіони України	Роки						
	2000	2005	2006*	2007*	2008*	2009*	2010*
Івано-Франківська	43	54	57	58	54	57	49
Закарпатська	46	63	64	63	51	57	34
Львівська	51	63	72	76	75	79	70
Тернопільська	26	39	42	45	39	44	34
Чернівецька	32	45	49	51	44	50	47
Україна	44	63	72	76	72	75	63

*Дані за 2006–2009 рр. сформовано відповідно до закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності” від 18.09.2008 р. № 525-VI

Значний вплив на діяльність підприємств малого бізнесу має і муніципальний важіль. Наведені дані наочно свідчать про те, що в областях, які межують з Івано-Франківською, процес створення малих підприємств у 2010 році йшов активніше.

Щодо видів економічної діяльності, то в 2009 році кожне третє підприємство займалося торгівлею та ремонтом автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку. Операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям здійснювали 17,6 % підприємств, промислову діяльність – 17,5 %, будівельну – 13,40 % [8, с. 121–126].

За підсумками діяльності в 2009 році середньорічна чисельність зайнятих працівників на малих підприємствах порівняно з 2008 роком зменшилась і становила 41,7 тис. осіб, з яких 40,8 тис. осіб – наймані працівники.

Важливе значення має і соціальний захист працівників підприємств малого бізнесу в формі заробітної плати. В зв'язку із системним підвищенням рівня мінімальної заробітної плати в цілому по Україні середньомісячна заробітна плата працівників малих підприємств протягом останніх років має тенденцію до збільшення. Так, у 2009 році розмір середньомісячної заробітної плати одного працівника порівняно з попереднім роком зріс на 63,95 грн. і становив 950,72 грн., в той час як в середньому по Україні за цей період середньомісячна заробітна плата зросла на 117,35 грн.

Зростання середньомісячної заробітної плати мало місце на малих підприємствах всіх видів економічної діяльності області. Однак її рівень на 280,66 грн., або на 22,8 %, нижчий середньомісячної заробітної плати найманого працівника в цілому по економіці регіону. Найвищий рівень заробітної плати у 2009 році спостерігався на малих підприємствах м. Києва (1660,15 грн.), Донецької (1170,20 грн.) та Київської (1156,52 грн.) областей. Серед областей, що межують з Івано-Франківською, по рівню заробітної плати область поступається Закарпатській (964,12 грн.) та Львівській (953,64 грн.) [8, с. 27–35].

Здійснення інвестиційної політики для покращення свого виробничого потенціалу залишається і надалі одним із головних факторів забезпечення успішної діяльності підприємств малого бізнесу. За 2009 рік інвестовано валових капітальних інвестицій на суму 554,9 млн. грн., що становить 23,7 % від загального обсягу інвестицій в економіку області. Частка валових капітальних інвестицій малих підприємств Івано-Франківської області в структурі України становила 1,6 %. Більше третини інвестицій малого підприємництва освоєно малими підприємствами м. Києва.

В Івано-Франківській області розроблена і діє “Програма розвитку інвестиційної діяльності підприємств регіону”, затверджена рішенням обласної ради від 22.12.2006 р. Її мета – створення стабільного і сприятливого інвестиційного клімату для забезпечення надходжень інвестицій в економіку регіону.

На підтримку розвитку підприємництва з бюджету регіону було спрямовано 1050,2 тис. грн. на фінансово-кредитну підтримку бізнес-проектів, проведення тренінгів та семінарів.

Державна політика щодо розвитку малого підприємництва має стати поштовхом до реальної децентралізації та деконцентрації влади, передачі повноважень з національного рівня на рівень органів

місцевого самоврядування. Розвиток економічної самостійності окремих суб'єктів через стимулювання відповідальності регіональної влади щодо використання інструмента малого підприємництва в забезпеченості місцевого населення робочими місцями та наповнення місцевих бюджетів стає інструментом забезпечення та гарантування стандартів життя.

Туристично-рекреаційна галузь має виключно важливе значення для соціально-економічного розвитку Івано-Франківської області. Вона є важливим фактором підвищення зайнятості населення, розвитку виробництва послуг, інфраструктури та комунікацій у регіоні. Сьогодні в туристичній інфраструктурі, як і в усіх інших сферах національної економіки, відбувається становлення конкурентних відносин. З огляду на це, важливим є пошук методів підвищення конкурентоспроможності підприємств туристичної інфраструктури. Саме розвиток малого підприємництва є одним із основних критеріїв розвитку туристичного регіону. Тому органи місцевого самоврядування зацікавлені у сприянні розвитку малого підприємництва та застосовують дієві заходи.

Відповідно до вимог законів України “Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні” і “Про державну підтримку малого підприємництва”, завдань Стратегії економічного та соціального розвитку територій Івано-Франківської області до 2015 року, а також з урахуванням відповідних рекомендацій Держкомпідприємництва України та інших нормативно-правових актів розроблено Регіональну програму підтримки малого підприємництва в області на 2011–2012 роки [5, с. 78].

Однак залишаються проблеми, які сповільнюють розвиток підприємництва, а саме:

- незначна кількість об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва у малих містах і сільській місцевості;
- брак кваліфікованих кадрів та недостатня інформованість з питань підприємництва;
- невідповідне (менше 0,5 % дохідної частини) виділення у бюджетах районів і міст коштів на підтримку підприємництва;
- недостатній розвиток кооперації між малими та великими підприємствами;
- недостатня кількість земельних ділянок, що пропонуються органами місцевого самоврядування для впровадження інвестиційних проектів із відповідними пакетами документів;
- недостатнє використання механізмів надання пільг для місцевих підприємців органами місцевого самоврядування;
- незначна кількість малих підприємств, продукція яких відповідає міжнародним стандартам ISO;
- відсутність реальної застави та високі відсоткові ставки для отримання кредитів у банках;
- нестабільність законодавчої та нормативної бази,
- відсутність дієвої системи мікрокредитування спеціалізованими установами.

Враховуючи зазначене, пріоритетними завданнями Програми є: надання пільгових кредитів суб'єктам малого підприємництва, які працюють в пріоритетних галузях економіки; реалізація програми часткової компенсації відсотків за кредитами, отриманими суб'єктами малого підприємництва, які працюють в пріоритетних галузях економіки; надання дотації роботодавцям на повне або часткове покриття витрат на заробітну плату осіб, працевлаштованих службою зайнятості; надання одноразової виплати допомоги по безробіттю для організації підприємницької діяльності; забезпечення участі суб'єктів підприємницької діяльності в тендерах для отримання підрядів на виконання робіт, які фінансуються за рахунок бюджету; реалізація Програми перепідготовки управлінських кадрів для сфери підприємництва; проведення навчання підприємців за різноманітними програмами; забезпечення діяльності інформаційної служби з питань підприємництва “Гаряча лінія”; сприяння організації підготовки кваліфікованих кадрів для туристичної та оздоровчо-відпочинкової галузі; забезпечення надання якісних послуг у сфері сільського зеленого туризму. На фінансування цієї Програми у 2011–2012 роках передбачається щорічно виділяти з обласного бюджету не менше 3 млн. грн., а з урахуванням коштів районних і міських бюджетів – 4 млн. грн. [5, с. 79].

Формування сприятливого середовища для розвитку малого та середнього підприємництва на регіональному рівні – завдання виняткового значення в умовах світової кризи. Тому воно потребує системної підтримки всіх владних рівнів, яка включає заходи сприяння доступності до ринків ресурсів, у першу чергу фінансових, покращення інфраструктурного забезпечення, організаційно-методичної підтримки, підготовки підприємницьких кадрів тощо. Виходячи з проведеного аналізу та враховуючи досвід розвинених країн світу, можна зробити висновок, що на регіональному рівні основними напрямками комплексної системи підтримки малого підприємництва повинні бути такі:

1. Оптимізація нормативно-правових основ регулювання малого підприємництва з боку держави:
  - впорядкування нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності;

- поглиблення регуляторної реформи;
  - спрощення механізмів започаткування і виходу з бізнесу та процедур отримання дозволів.
2. Розвиток системи фінансової підтримки малого бізнесу:
    - розширення мережі установ фінансово-кредитної підтримки;
    - створення мережі лізингових компаній, розробка та впровадження механізмів їхньої діяльності;
    - впровадження гарантійних та інших механізмів із забезпечення кредитів малих підприємств.
  3. Удосконалення механізмів використання державного майна:
    - розробка спрощених процедур передачі суб'єктам малого бізнесу та елементам інфраструктурної їх підтримки державного майна на конкурсній основі (на оренду, на право безкоштовного використання, на право приватизації).
  4. Удосконалення інформаційної підтримки:
    - створення комплексної інформаційної та консультаційної підтримки суб'єктів малого бізнесу шляхом організації нових та оптимізації діяльності існуючих об'єктів інфраструктурної підтримки;
    - створення нових та актуалізація діючих баз даних і каталогів по різних аспектах ведення бізнесу;
    - проведення круглих столів, конференцій, семінарів, конкурсів з питань малого бізнесу;
    - формування позитивного іміджу малого підприємництва;
    - підтримка виставково-ярмаркової діяльності малих підприємств.
  5. Розвиток системи підготовки кадрів для малого підприємництва:
    - підвищення кваліфікації кадрів малого підприємництва та навчання незайнятого населення регіону основам підприємницької діяльності;
    - створення та підтримка базових навчальних центрів з підготовки кадрів для малого інноваційного підприємництва.
  6. Розвиток та підвищення ефективності функціонування інфраструктурної підтримки малого бізнесу:
    - розвиток інфраструктурної підтримки малого бізнесу;
    - моніторинг та аналіз діяльності існуючих елементів підтримки малого бізнесу;
    - сприяння кооперації малих, середніх і великих підприємств, розвиток субконтрактингу, франчайзингу та ін. сучасних схем взаємодії.
  7. Удосконалення діяльності органів влади регіону з підтримки малого бізнесу:
    - впровадження програмно-цільового підходу при розробці та реалізації програм сприяння розвитку малого бізнесу;
    - розробка та впровадження механізмів вільного доступу малого підприємництва до інформації про проведення тендерів на державні замовлення;
    - аналіз інформації та оптимізація системи статистичної звітності для отримання комплексної оцінки стану малого підприємництва регіону;
    - постійний комплексний аналіз і прогнозування розвитку сектора малого підприємництва регіону;
    - моніторинг, оцінка ефективності та результату впровадження програм стимулювання розвитку малого бізнесу.
  8. Удосконалення системи підтримки малого інноваційного підприємництва:
    - розвиток та оптимізація діяльності інфраструктурної підтримки малого інноваційного бізнесу;
    - фінансова підтримка інноваційного розвитку у вигляді спеціальних податкових режимів, цільових податкових пільг, спеціалізованих кредитів, субсидій, грантів;
    - створення та розвиток системи венчурних компаній.
  9. Сприяння зовнішньоекономічній діяльності малого бізнесу:
    - допомога та пільгові умови участі у виставках, інформаційне забезпечення щодо міжнародних ринків, конкурентів, реальних партнерів та інвесторів, створення пільгових умов митного контролю та платежів [6, с. 490–491].

Висновки. Впродовж останніх двох років значний вплив на розвиток і діяльність підприємств малого бізнесу мала економічна криза. Однак, незважаючи на проблеми, що стримують розвиток малих підприємств в Україні, та невизначеність за окремими видами економічної діяльності, значного зменшення їх не спостерігалось.

Вивчаючи попит на товари і послуги, спостерігається в динаміці перерозподіл малих підприємств за видами діяльності. В 2009 році мала місце тенденція до зменшення малих підприємств у сфері виробництва сільськогосподарської продукції та збільшення у сфері будівництва.

Потребу в товарах та послугах диктує ринок та платоспроможність населення. Івано-Франківщина має перспективи активізації туристичної діяльності. Однак зміна форм власності, госпо-

дарського, податкового законодавства, а також відсутність належної підтримки органів місцевого самоврядування перешкоджають інноваційному розвитку малого підприємництва в цьому напрямку.

На часі важливим є, з одного боку, створення сприятливих фінансових умов для започаткування і ведення бізнесу в галузі туризму та готельно-ресторанної справи, а з другого боку, розробка та впровадження державної політики регулювання та контролю за діяльністю. Така політика унеможливила б тінізацію бізнесу і штучну збитковість, сприяла активізації інвестиційної активності. Економічна активність підприємств малого бізнесу сприятиме підвищенню рівня зайнятості населення регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варналій З. Мале підприємництво: основи теорії і практики / Варналій З. – К.: Знання, КОО, 2003. – 285 с.
2. Галан Н. Державна підтримка малих та середніх підприємств в Європейському союзі / Н. Галан // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 45.
3. Гальчинський А. Стратегія економічного та соціального розвитку України (2004–2015 роки) “Шляхом Європейської інтеграції” // А. Гальчинський, В. Заєць. – К.: ВЦ Держкомстату України, 2004.–116 с.
4. Кужель О. Регіональні особливості підтримки малого бізнесу / О. Кужель // Економічний часопис. – 1999. – № 8. – С. 32–33.
5. Лояк Л. Сприяння розвитку малого підприємництва в туризмі на регіональному рівні / Л. Лояк // Економічні та загальноосвітні науки: наук.-метод. зб. – Умань, 2012. – С. 78–80.
6. Мних С. Економічний аналіз / Мних С. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 465 с.
7. Основи сталого розвитку Харківської області до 2020 року: монографія / [М.М. Добкін, С.І. Чернов, Г.А. Кернес та ін.]. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 512 с.
8. Статистичний щорічник України за 2009 рік / Держ. ком. статистики України; [за ред. О.Г. Осауленка; відп. за вип. П.П. Забродський]. – К.: Вид-во «Консультант», 2010. – 566 с.
9. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2009 рік / Держ. ком. статистики України; [за ред. М. Колібровського]. – Івано-Франківськ: Гол. упр. статистики в Івано-Франківській області, 2010. – 532 с.
10. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2012.

УДК : 336.717.061.2

Урсова С.С., аспірант

Харківський національний університет внутрішніх справ

АНАЛІЗ СТРАТЕГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ СУЧАСНИХ БАНКІВ

В статье проанализированы практические аспекты стратегического ориентирования отечественных банков на рынке банковских услуг и предложены рекомендации по повышению эффективности конкурентной стратегии.

Ключевые слова: банк, конкуренция, стратегия, конкурентная стратегия.

Practical aspects of strategic orientation of domestic banks at banking services market are analyzed and recommendations concerning the improvement of competitive strategy effectiveness are offered in the article.

Key words: bank, competition, strategy, competitive strategy.

Постановка проблеми. Ринковий тип національної економіки обумовлює провідну роль у господарському механізмі держави фінансових інститутів, які найбільш гостро відчули негативні наслідки фінансової глобалізації. Для банків як основних суб'єктів фінансового ринку такими наслідками стали посилення ролі іноземного капіталу в розвитку провідних сегментів вітчизняного ринку банківських послуг; розширення спектра фінансових операцій, зростання їх масштабів та підвищення вимог до ефективності їх здійснення; розвиток інновацій у сфері інформаційних технологій; посилення ролі комунікацій у банківській діяльності тощо. Внаслідок глобальної фінансової кризи вітчизняна банківська система зазнала руйнації, що виявилось у знеціненні національної валюти, відпливі коштів з депозитних рахунків банків, зростанні обсягів простроченої заборгованості, падінні платоспроможного попиту на банківські продукти й послуги та погіршенні фінансових результатів діяльності банківських установ у цілому. Погіршення умов функціонування поряд з відсутністю внутрішніх джерел стимулю-